

2014 TÜBİTAK Bilim Ödülü (Sosyal Bilimler) sahibi Bilim Akademisi üyesi Prof. Dr. Zeynep Aycan ile Mülakat

28 Aralık 2014

Öncelikle TÜBİTAK Bilim Ödülü aldığınız için Bilim Akademisi Derneği olarak sizi kutlarız.

Sağ olun, benim için büyük bir onur. TÜBİTAK'ın Bilim Ödülü'nü Sosyal Bilimler alanlarında vermeye başlaması ülkemiz için son derece önemli bir gelişme. Bilim Akademisi Derneği'nin TÜBİTAK Bilim Ödülü almış 40 üyesi var. Bu grubun içinde yer almak ayrı bir onur.

Ülkemizde bilim insanı ve kadın olmayı nasıl değerlendirirsiniz?

Ekonomik gelişmişlik ve refah düzeyi bize göre daha yüksek olan ülkelerdeki kadın bilimcilerle karşılaştırılınca Türkiye'deki kadın bilimciler şanslı ve ileri durumda. Thomson Reuters'ın yaptığı 2013 araştırmasına göre Türkiye'de üniversitelerde kadın öğretim üyesi/görevlisi oranı % 47,5. Bu oran Almanya, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerdekenden oldukça yüksek.

Kadın ve erkek tüm bilimcilerin sayısının ve niteliğini artması ve bilim kültürünün gelişmesinde Sayın Cumhurbaşkanı'nın da işaret ettiği gibi özgüvenin çok önemli olduğuna inanıyorum. Özellikle Sosyal Bilimlerde yurtdışından ihraç edilen modellerin Türkiye'de sınanmasından öteye geçmemiz ve özgün kuramların dünyada kabul görmesini ve sınanmasını sağlamamız gerekir.

Liderlik üzerine çalışmalar yaptığınızı biliyoruz. Literatürde liderlikle ilgili araştırmalarda son yaklaşımlar nedir?

Liderlik, kitleleri peşinden sürükleme sanatıdır. Ancak liderin insanların üzerindeki bu kuvvetli etkisi olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Bu nedenle son yıllarda literatürde liderliğe karşı kritik bir yaklaşım benimsenmiş, liderlik olgusunun zararlı etkileri vurgulanmaya başlamıştır. En etkili liderlik olarak tanımlanan 'dönüştürücü liderlik' için bile (Bass & Avolio, 1994) eleştiriler dile getirilmiş ve bu tür liderlerin toplumlara ileriye dönüştürmek yerine, geriye doğru dönüştürebileceğinden ve geriletebileceğinden bahsedilmiştir.

Liderlik günümüzde fazla yüceltilmemesi gereken bir olgudur. Manipülatif liderlik, zehirli liderlik, güç sarhoşluğu gibi kavramlar üzerine pekçok araştırma yapılmaktadır (örn., Schyns & Hansbrough, 2010; Johnson, Venus, Lanaj, Mao, & Chang, 2014).

Sosyal etki yaratmak ve kitleleri peşinden sürüklemek manipülatif ve karizmatik liderler için son derece kolaydır. Tarih ve günümüz bu tür kötü örneklerde doludur. Nobel Ekonomi ödülü almış Psikolog Daniel Kahneman gibi pekçok sosyal bilimci insanları etkilemenin düşünüldüğünden çok daha kolay olduğunu gösteren onlarca araştırma bulgusu ortaya koymuştur. Manipülatif liderliğin yıkıcı etkisinden korunmanın yolu liderin yarattığı imaja kolayca aldanmamak, şüpheli ve araştırmacı olmaktır. Eğitim ve gelişmişlik seviyesi düşük olan toplumlarda şüpheli ve araştırmacı olmak kolay değildir ama imkansız da değildir. Bu tür toplumlarda liderlerin yarattığı imaj, liderin söylediklerinin doğru veya yanlış olmasından çok daha etkili olur.

Araştırmalarınızın neredeyse tamamı kültür ve kültürel farkların yönetim anlayışı üzerine etkilerini inceliyor. Bulgularınız sonucunda bu konuda nasıl çıkarımlara vardınız?

Kültürü ve sosyal koşulları gözardı ederek Batı'da geliştirilen sosyal bilim modellerini ve yönetim yaklaşımlarını doğru saymanın imkanı yok. Ancak, kültürel koşulları gelişmenin önündeki engel olarak kabullenmek de doğru değil. Yine liderlikten bir örnek verecek olursak, güç mesafesi yüksek olan toplumlarda güce ve güçlü liderlere itaat ve sadakatla bağlılık, hatta bağımlılık sözkonusudur. Bu kültürel yapıdan yola çıkarak, paylaşılan liderlikten veya lidersiz oluşumlardan bahsetmek imkansız değildir. Bunun gibi 'bizim toplumumuzda takım çalışması yapılamaz', 'insanları kontrol etmezsen çalışmazlar', 'insanlar yetki ve sorumluluktan kaçarlar' gibi kalıpyargılar kaderci bir anlayışı da beraberinde getirir. Bizi bu sonuçlara ulaştıran özellikler kültürümüzün bir parçası olabilir ama alın yazısı değildir. Örneğin Atatürk 'muhtaç olduğun kudret kuvvetli liderlerde mevcuttur' dememiş, 'muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur' demiştir. Bu nerme, tek kişinin liderliğinden ziyade her bir bireyin gücüne ve paylaşılan liderliğe vurgu yapar, ekonomik gelişme gösteren toplumlardaki 'yetkelendirme' yani bireyleri güçlü ve yetkili kılma ('empowerment'; Menon, 2001) modelinin mümkün olabileceğini savunur.

Ülkemizde bilimin geleceği konusunda görüşleriniz nedir?

Geleceğe umutlu bakmak için tarihimizdeki başarılarla ve Cumhuriyetimizin kuruluşunda yerleştirilen yapıtaşlarına bakmak gerektiğine inanıyorum.

Türk ve İslam dünyasında Cabir el Hayyan ile başlayan, Ebubekir er Razi ve İbni Sina ile geliştirilen değerli matematik, fizik, kimya ve tıp çalışmaları olmuştur; ancak zamanla terkedilmiştir. Astronomi çalışmalarında en iyi bilinen bilimciler Ali Kuşçu ve Takiyüddin olmuştur. İstanbul'da 1575 yılında Takiyüddin tarafından kurulan rasathane ne yazık ki 1580'de yıkılmıştır.

Bilim kurumları olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan, temelleri Fatih Sultan Mehmet tarafından atılmış olmasına rağmen daha sonra yaşatılmayan Darül Fnn-u şahane (İstanbul niversitesi) ve şimdiki İT'nn çekirdeğini oluşturan ve temelleri 1770'lerde atılan mühendislik yüksek okuluydu (Mühendishane-I Bahri Hümayun, Mühendishane-I Berri Hümayun). Bu durumda Cumhuriyet kurulduğunda ülkemizde 1 niversite ve 1 yüksekokul bulunmaktaydı.

Atatürk'ün emriyle İsviçreli Profesör Albert Malche bir rapor hazırlamış ve bu raporu temel alarak 1933'de niversite Reformu yapılmıştır. Nazi zulmünden kaçan pekçok Yahudi asıllı profesörün görevlendirilmesiyle bilim hayatı canlanmış, Hukuk Mektebi (1925), Yüksek Ziraat Mektebi (1933), Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (1936), Fen Fakültesi (1943), Tıp Fakültesi (1945) Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemize kazandırılmıştır. Bunların yanısıra, Cumhuriyetin ilk yıllarında ARGE ve teknoloji altyapısını geliştirmek üzere Maden Tetkik Arama Enstitüsü, Makina Kimya Enstitüsü, Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü kurulmuştur.

Cumhuriyet dönemindeki bilimsel gelişmeye ivme kazandıracak diğer bir atılım da Türk dili konusundaki çalışmalardır. 1950'lerde Benjamin Lee Whorf dil ve düşüncenin yakın ilişisini ortaya koymuştur; bu konuda araştırmalar halen devam etmektedir (rn., Lund, 2014). Ana dile hakim olmak bilimsel düşüncede berraklık yaratır. Türkçe'deki nüansları iyi bilmek ve kelime haznesini geliştirmek, bilim yaparken düşüncelerimizde esneklik ve berraklık kazandırır.

Atatürk'ün Cumhuriyetin temellerini bilim ışığında oluşturulan yapıtaşlarıyla tesis ettiğini biliyoruz; onlarca konuşmasında bilimin tek yol gösterici olduğundan bahsetmiştir. 1922'de yaptığı bir konuşmasında 'Gözlerimizi kapayıp, tek başımıza yaşadığımızı varsayamayız. Ülkemizi bir çember içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. Bilim ve teknik nerede ise orada olacağız ve herkesin kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur' demiştir (Ülken, 1988, sf. 554).

Tarihimizdeki bilim alanındaki başarılarla ve Cumhuriyet döneminde yerleştirilen yapıtaşlarına baktığımızda ülkemizde bilimin geleceği için son derece umutlu olduğumu söyleyebilirim.

Sayın Aycan, teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılarınızın devamını dileriz.